

**ЦАГДААГИЙН БАЙГУУЛЛАГЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ГУРАВДАГЧ
ЭТГЭЭДЭД ТУЛГУУРЛАХ АРГЫГ НЭВТРҮҮЛЭХЭД
АНХААРАХ ЗАРИМ АСУУДАЛ**
**SOME ISSUES TO CONSIDER WHEN INTRODUCING THIRD-GENERAL
DETECTION METHODS IN POLICE OPERATIONS**

Б.Баянмөнх

ДХИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн ЦЭЗТ-ийн профессор,
доктор (Ph.D), дэд профессор, цагдаагийн дэд хурандаа

Дотоод хэргийн их сургууль,

Монгол Улс Цахим шуудан:

b.bayadaa2007@gmail.com

B. Bayanmunkh

Professor of Police Law, University of Internal Affairs

Doctor of Law (Ph. D), Associate Professor,

Police Lieutenant Colonel

University of Internal Affairs

Хураангуй. Гуравдагч этгээдэд тулгуурласан цагдаагийн үйл ажиллагааны гол зарчим бол цагдаагийн байгууллага дангаараа гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх үүргийг хэрэгжүүлж чадахгүй, харин зарим үүргийг бусдад итгэн даатгах замаар гүйцэтгүүлэн үүргээ биелүүлэх явдал юм.

Энэхүү өгүүлэлд гуравдагч этгээдэд тулгуурласан үйл ажиллагааны аргын тухай ойлголт, хэрэгцээ шаардлага, ач холбогдол болон цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагаанд гуравдагч этгээдэд тулгуурласан үйл ажиллагааны аргыг нэвтрүүлэхэд анхаарах зарим асуудлын талаар товч бичсэн болно.

Abstract. The main principle of third-party policing is that the police cannot perform the task of fighting crime and violations alone, but must fulfill its duties by entrusting some tasks to others.

This article provides a brief overview of the concept, need, and importance of third-party operational methods and some considerations for implementing third-party operational methods in police operations.

Түлхүүр үг. Гуравдагч этгээдэд тулгуурласан арга, цагдаагийн байгууллага, хамтын ажиллагаа, төрийн бус байгууллага

Key word. Third-party-based approach, police organization, cooperation, non-governmental organization

Үндсэн хэсэг. Олон нийтийн хандлага нь цагдаагийн байгууллагыг хууль сахиулах үйл ажиллагаагаа хэрхэн үр дүнтэй явуулж байгаад анхаарлаа хандуулж байдаг.

Хууль сахиулагчид цагдаагийн байгууллагын талаарх олон нийтийн хандлагыг хэмжиж, тэдэнтэй хамтран цагдаагийн байгууллагын дүр төрхийг сайжруулахыг оролддог, учир нь тэдний ажил олон нийтийн хамтын ажиллагаа болон итгэлцлийн үндсэн явагддаг.

Цагдаа нар гэмт хэрэгтнүүдийг барьж, ирээдүйд гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, болох гэмт хэргийг алдалгүй олж илэрүүлэхийн тулд олон нийтийн туслалцаанд итгэж тулгуурлан үйл ажиллагаагаа явуулдаг. Гэмт хэргээс гадна иргэд гэмт хэргийн үйл ажиллагааны гэрч, сэжигтнийг тодорхойлж, чухал мэдээллийн талаар мэдэгдэх, тэд хууль сахиулах мэргэжилтнүүдийг хүчирхийлэл, гэмт хэргээс хамгаалах чадвартай, шударга, мэргэжлийн байгууллага гэдэгт итгэдэг байх ёстой.

Цагдаагийн үйл ажиллагаа нь шударга, хуулийг хэрхэн дагаж мөрдөж байгаа нь олон нийтийн санаа бодолд нөлөөлдөг. Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагаа нь бидний энд

тодорхойлсоноор цагдаагийн байгууллага асуудлыг тодорхойлох, гэмт хэрэг үйлдээгүй хүнийг гэмт хэргийн хяналтын үүргийг гүйцэтгэхэд хамтран ажиллах явдал юм.¹

Гуравдагч этгээдэд тулгуурлах арга нь уламжлалт загварыг боловсронгуй болгоход чиглэгдсэн өөр нэг хувилбарыг санал болгодог. Тухайн санал нь Херман Голдштейны (1979), цагдаагийн “багажны хайрцгийг” томсгож болно гэдэг арга юм. Гэмт хэрэг болон нийгмийн эмх замбараагүй байдлыг бууруулж чадах хангалттай хэмжээний нөөцийг эзэмшигч талууд өөрсдийнхөө боломж бололцоог ашиглан бусадтай хуваалцсан тохиолдолд цагдаагийн стратегийг томсгох боломжтой² гэсэн санааг агуулдаг.

Гуравдагч этгээдэд тулгуурлах арга нь ерөнхийдөө цагдаа нар дан ганц өөрсдийн хүчээр асуудлуудыг шийдвэрлэж чадахгүй гэж үздэг бөгөөд уламжлалт загварууд үр дүнд хүрэхгүй байгаа учир шалтгааныг цагдаагийн эрх мэдэл хязгаарлагдмал байдагтай холбож тайлбарладаг. Бусад байгууллагуудын нөөц, хэрэгслийг ашиглах нь нийгмийн хяналтыг цагдаагаас өөр бусад байгууллагууд тогтоох боломжтой гэдгийг хүлээн зөвшөөрдөг ба гэмт хэргийг зөвхөн эрүүгийн хууль тогтоомжид захирагддаг агентлагууд хянах шаардлагагүй гэж үздэг байна.³

Манай эрдэмтэн судлаачдын ном бүтээл, илтгэл, өгүүлэл дээр “гуравдагч этгээдэд тулгуурсан арга” гэсэн нэршлээр бичигдсэн байдаг бол гадаадын зарим орны эрдэмтэн судлаачид “гуравдагч этгээдийн цагдаа” гэсэн нэршлээр бичигддэг юм байна. Гэхдээ доторхи агуулгууд нь нэг л утгыг илэрхийлдэг нь эрдэмтэн, судлаачид нэршлийн хувьд нэгдсэн нэг ойлголтод хүрээгүй байгааг харуулж байна. Гадаадын зарим орны эрдэмтэн судлаачдын ном бүтээлд дараах байдлаар тодорхойлогдсон байна. Тухайлбал:

- “Гуравдагч этгээдийн цагдаа” гэдэг нь орон сууцны эзэн, эцэг эх, орон нутгийн засаг захиргаа болон бусад зохицуулагчид, бизнес эрхлэгчид зэрэг гуравдагч этгээдийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэргийн асуудлыг бууруулахад тодорхой үүрэг хариуцлага хүлээхийг ятгах, шахах цагдаагийн хүчин чармайлтыг тодорхойлдог.⁴

- “Гуравдагч этгээдийн цагдаа” гэдэг нь нийтийн орон сууцны агентлаг, үл хөдлөх хөрөнгийн өмчлөгч, эцэг эх, эрүүл мэнд, барилгын байцаагч, аж ахуйн нэгжийн эзэд зэрэг байгууллага, эсхүл гэмт хэрэг үйлдээгүй хүмүүсийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэргийн асуудлыг бууруулахад тодорхой үүрэг хариуцлага хүлээхийг цагдаагийн байгууллагаас ятгах, албадахыг хэлнэ. (Buerger and Mazerolle 1998: 301)⁵ хэмээн тус тус тодорхойлсон байна. Бид энэ удаа гадаадын зарим эрдэмтэн, судлаачдын гуравдагч этгээдэд тулгуурласан аргын талаарх бичсэн үзэл баримтлалынх нь талаар дийг авч үзье.

Гуравдагч этгээдийн цагдаа нь өмнө нь гэмт хэргийн хяналтын байхгүй байсан газар эсвэл гарч болзошгүй нөхцөл байдал үүсэх магадлалтай газруудад хяналтыг бий болгодог. Заримдаа энэ нь олон нийтийн гишүүдтэй хамтран зөвлөлдсөний үр дүнд хяналт тавих үйл ажиллагааг явуулдаг байна. Харин бусад үед цагдаагийн байгууллага иргэний болон холбогдох хуулийн дэмжлэгтэйгээр гуравдагч этгээдийг гэмт хэргийн эсрэг хариуцлага хүлээхэд татан оролцуулах зорилгоор ашигладаг.

Гуравдагч этгээдийн цагдаа нь орчин үеийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх практикт томоохон өөрчлөлтийг харуулж байна. Эрүүгийн болон иргэний хуулийн хоорондох зааг бүдгэрч байгаа тул гэмт хэргийн хяналтыг төрийн байгууллагууд хариуцахаа больсон, харин өргөн хүрээний байгууллага, институци, хувь хүмүүстэй хуваалцдаг болсон.⁶

Заримдаа цагдаа нар гуравдагч этгээдийг гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх үүрэг хариуцлагыг нэмэгдүүлэхийн тулд олон нийтийн гишүүд, эцэг эх, байцаагч, зохицуулагч нартай

¹ <https://citeseerx.ist.psu.edu>

² Манн, 1992; Мазеролле болон Ранслей, 5 дугаар бүлэг

³ <https://www.crimesolutions.gov/PracticeDetails.aspx?ID=11>

⁴ <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=950adec21b1beaa2e2754401a7ad0d42a4561e72>

⁵ <https://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:243393>

⁶ https://assets.cambridge.org/9780521535076/frontmatter/9780521535076_frontmatter.pdf

хамтран зөвлөлддөг юм байна. Гэсэн хэдий ч гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны гол цөм нь цагдаа нарыг гэмт хэргийн хяналтын зарим хариуцлагыг үүрүүлэхийн тулд гуравдагч этгээдийг татан оролцуулах, албадах (эсвэл хүчлэх) зорилгоор иргэний, эрүүгийн болон зохицуулалтын хууль тогтоомжийг ашигладаг байна.

Энэ нь гуравдагч этгээдийн хөндлөнгийн оролцооны үйл явцыг зааж өгдөг зохицуулалт, хууль эрх зүйн заалтууд юм. Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагаанд хууль тогтоомж, эрх зүйн механизмууд нь хүссэн эсвэл хүсээгүй гуравдагч этгээдэд чиглэгддэг бөгөөд зорилго нь гэмт хэрэг үйлдэж байгаа гуравдагч этгээдийн зан үйлийг хянахад нь туслах эсвэл албадуулах явдал юм. Гэхдээ энэ төрлийн цагдаа нь шинэ зүйл биш юм. Энэ бол зүгээр л сайн, идэвхтэй цагдаа гэж зарим хүмүүс маргаж магадгүй. Үнэхээр ч олон жилийн турш цагдаа нар үйл ажиллагааг зохицуулах, гэмт хэргийн асуудлыг шийдвэрлэх өөр шийдлүүдийг эрэлхийлсээр ирсэн (*Eck and Spelman 1987; Goldstein 1990; Goldstein 2003*).⁷

Цагдаагийн ажлын гол хэсэг нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр хувь хүн, бүлэг, байгууллагатай хамтран ажиллах явдал юм.

Цагдаагийн байгууллага барилгын байцаагч, байгаль орчны зохицуулагчид, олон нийтийн бүлгүүд, бизнесийн удирдагчид, орон нутгийн засаг захиргааны ажилтнууд болон цагдаа нартай хамтран ажиллахад бэлэн, хүсэлтэй, чадвартай хүн бүртэй хамтран ажилладаг. Гэвч цагдаа нар гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх чиг үүргээ хэрэгжүүлэхэд нь цагдаагийн байгууллага, хувь хүмүүсийг туслахаар зохицуулж, албадвал юу болох вэ? Зохицуулагчид болон хувь хүмүүс гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх үүрэг хариуцлага хүлээх хүсэл эрмэлзэлгүй эсвэл ердийн үйл ажиллагаанаасаа гадуур явах хүсэлгүй байвал яах вэ? гэдэг асуудалд анхаарах хандуулах шаардлагатай. Цагдаагийн энэхүү хамтын ажиллагаа, албадлагын үйл явц нь Майкл Бюргер, Лоррейн Мазеролле нар "гуравдагч этгээд" гэж нэрлэсэн зүйлийн нэг хэсэг юм.⁸ (AIC-н судалгаа ба төрийн бодлогын цуврал. 1998: 301)/.

Гуравдагч этгээдийн цагдаа нь олон хэлбэрээр байдаг. Жишээлбэл, зарим цагдаагийн байгууллагад цагдаа нь асуудалд чиглэсэн цагдаагийн хөтөлбөрийн хүрээнд үргэлжилж буй асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд гуравдагч этгээдийг албадлага, ятгах аргыг ашиглаж болно. Бусад цагдаагийн байгууллагад гуравдагч этгээдийн цагдаа нь тусгайлан боловсруулсан, бие даасан цагдаагийн хөтөлбөр хэлбэрээр байж болно. Калифорния мужийн Оакланд дахь Beat Health хөтөлбөр (*Green 1996; Mazerolle, Price & Roehl 2000*) нь үл хөдлөх хөрөнгийн эздэд хар тамхи, эмх замбараагүй байдлын асуудлыг системтэйгээр хянахад чиглэсэн бие даасан гуравдагч этгээдийн цагдаагийн хөтөлбөрийн жишээ юм. Гэвч ихэнх цагдаагийн байгууллагад цагдаа нар байнгын эргүүлийн ажлын үеэр гуравдагч этгээдийн цагдааг маш ухамсаргүй, үе үе байдлаар хэрэгжүүлдэг.

Аливаа хөтөлбөрийн хөндлөнгийн оролцооноос гадуур явагддаг гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны энэ ангилалд баарны эзэд, эцэг эх, үл хөдлөх хөрөнгийн өмчлөгчид, орон нутгийн засаг захиргааны зохицуулалтын ажилтнууд болон бусад хүмүүстэй албадлагын болон түр зуурын яриа орно, эсвэл хууль бус зан үйлийг өөгшүүлж, хүндрүүлдэг нөхцөл байдалд хяналт тавих байдлаар илэрдэг байна. Эдгээр гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагаа нь ёс зүйн сорилтуудыг системтэйгээр авч үзэхгүйгээр байнга явагддаг. Энэ нийтлэлд бид гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны түр зуурын, үечилсэн ангилалд анхаарлаа хандуулж байна.⁹

Бидэнд өнөөдөр гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны цар хүрээг тогтоох, түүний хэтийн төлөв, тулгамдсан асуудлыг тодорхойлох шаардлага тулгарч байна. Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагаа нь үндсэн хоёр зорилгоор тодорхойлогддог. Үүнд:

- Гэмт хэрэгтэй тэмцэх;
- Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр цагдаагийн байгууллага гэмт хэргийн асуудлыг урьдчилан таамаглаж, гэмт хэргийн шинжтэй нөхцөл байдлыг бууруулах, өөрчлөх, гэмт хэргийн шинжтэй нөхцөл байдлыг бууруулах, өөрчлөхийг эрмэлздэг.

⁷ <https://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:243393>

⁸ AIC Research and Public Policy Series (1998: 301)

⁹ <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=950adec21b1beaa2e2754401a7ad0d42a4561e72>

Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны зорилго болох гуравдагч этгээдийн цагдаагийн байгууллага нь ирээдүйд гэмт хэргийн асуудал үүсгэж болзошгүй (эсвэл үгүй ч байж магадгүй) далд нуугдаж буй криминологийн нөлөөллийг хянах зорилготой юм. Үүний эсрэгээр, одоо байгаа гэмт хэргийн асуудлыг хянах зорилготой гуравдагч этгээдийн цагдаа нар гэмт хэргийн асуудалд тодорхой хэмжээгээр нөлөөлж болзошгүй гэж үзэж байгаа талуудын ердийн зан үйлийг өөрчлөх зорилготой юм.

Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааг санаачлагчид нь аж ахуйн нэгж, байгууллага болон хувь хүмүүс байх бөгөөд тэд гуравдагч этгээдийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааг санаачлан явуулдаг. Түүнчлэн прокурорууд, хувь хүмүүс, олон нийтийн бүлгүүд, зохицуулах байгууллагууд гуравдагч этгээдийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх практикийг санаачлагч болно. Жишээлбэл, татварын хууль тогтоомж нь бизнесийн үйл ажиллагааг зохицуулж, татварын төлөөлөгчдөд бизнесийг эрсдэл, бизнесийн луйврын магадлалыг бууруулах нягтлан бодох бүртгэлийн арга, журмыг хэрэгжүүлэхийг албадах эрхийг өгдөг.

Нисэхийн зохицуулагчид нисэх онгоцны буудлын менежментийн корпорациудад хууль бус импорт, цагаачлал, терроризмыг бууруулах зорилготой стандарт шалгалтын арга барилыг нэвтрүүлэхийг шаарддаг. Эдгээр хоёр жишээн дээр зохицуулах байгууллага гуравдагч этгээдийг гэмт хэргийн асуудлыг хянахын тулд ердийн үйл ажиллагаанаас гадуур байж болзошгүй үйл ажиллагаа явуулахыг албаддаг. Бид эдгээр практикийг "гуравдагч этгээдийн гэмт хэргийн хяналт" гэж тодорхойлж, гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааг хэн эхлүүлж байгаагаар нь гуравдагч этгээдийн цагдаагаас ялгадаг. Энэ нийтлэлд бид гуравдагч этгээдийн гэмт хэргийн хяналтын хэмжүүрийг тайлбарлахад анхаарлаа хандуулаагүй болно. Харин энэ нийтлэл нь цагдаа нарыг гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааг санаачлагч гэж үздэг.

Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагаа нь бидний энд тодорхойлсоноор цагдаагийн байгууллага асуудлыг тодорхойлох, гэмт хэрэг үйлдээгүй хүнийг гэмт хэргийн хяналтын үүргийг гүйцэтгэхэд хамтран ажиллах, мөн хамтран сонгогдсон этгээдийг даатгуулахын тулд иргэний болон зохицуулалтын олон хууль тогтоомжийг ашиглах явдал юм (эсхүл этгээд) цагдаагийн байгууллагын хүсэл зоригийг дагаж мөрддөг.¹⁰

Гол цэг. Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны гол цэг нь хүмүүс, газар эсвэл нөхцөл байдал байж болно. (Mazerolle & Roehl 1998; Smith 1998). Заримдаа гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагаа нь залуучууд, гэмт бүлэглэлийн гишүүд, хар тамхины наймаачид зэрэг ангиллын хүмүүст чиглэгддэг. Зарим төрлийн гэмт хэргийн асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны гол цэгийг цагдаагийн байгууллагаас гэмт хэргийн "халуун цэг" гэж тодорхойлсон газруудад чиглүүлж болох юм. Мансууруулах бодисын наймааны булан, залуучуудын зугаалдаг цэцэрлэгт хүрээлэн, нийтийн худалдааны төвүүд нь ихэвчлэн тодорхой ангиллын хүмүүсээс ялгаатай нь тодорхой газруудад ханддаг гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны гол цэг болдог.

Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны өөр нэг гол цэг нь гэмт хэргийн үйл ажиллагааг үүсгэдэг нөхцөл байдал юм. Криминолог нөхцөл байдлын жишээнд дээрэм хийх, автобусны зогсоол, баарны өрөөнд зодоон хийхэд хүргэдэг баар оройтож нээгдэх, эрсдэл өндөртэй орон нутагт үйл ажиллагаа явуулдаг барилгын дэлгүүрүүдэд шүршигч будаг байдаг. Гуравдагч этгээдийн цагдаад цагдаа нар нөхцөл байдлын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх зарчмуудыг (Clark 1992) ашигладаг бөгөөд төрийн байгууллагуудыг автобусны зогсоолын байршлыг өөрчлөх, асуудалтай баарны ажиллах цагийг багасгах, насанд хүрээгүй хүүхдүүдэд шүршигч будаг зарахыг хязгаарлахыг албаддаг.¹¹

Асуудлын төрлүүд. Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагаа нь онолын хувьд өргөн хүрээний гэмт хэрэг, амьдралын чанарын асуудалтай тэмцэхэд чиглэгдэж болно.¹² Гэсэн хэдий ч гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны ихэнх жишээ, үнэлгээнд хар тамхины асуудал

¹⁰ <https://www.crimesolutions.gov/PracticeDetails.aspx?ID=11>

¹¹ <https://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:243393>

¹² Finn & Hylton 1994; National Crime Prevention Council 1996

(Eck & Wartell 1998; Green 1996; Mazerolle, Kadleck & Roehl 1998) болон эмх замбараагүй зан үйлийг хянах цагдаагийн хүчин чармайлт багтдаг.

Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн ажиллагаа яагаад доод түвшний, гудамжны төрлийн гэмт хэргийн үйл ажиллагааг хянах хүчин чармайлтыг нэмэгдүүлэх хандлагатай байдаг хэд хэдэн шалтгаан байдаг: нэгдүгээрт, гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагаа, бидний тодорхойлсончлон, цагдаагийн анхан шатны болон үе үе тохиолдох хандлагатай байдаг. түр зуурын арга замууд.

Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны түр зуурын шинж чанар нь цагдаа гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх талаар үндсэндээ ухамсарладаггүй, хөндлөнгийн цагдаагийн байгууллагын янз бүрийн туршлагууд хоорондоо уялдаа холбоогүй, сайн туршлагыг нээлттэй хэлэлцэж, боловсруулж, түгээдэггүй гэсэн үг юм.

Хоёрдугаарт, гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагаа нь тодорхой илэрхийлсэн эсвэл боловсруулсан сургаал биш юм.¹³ Иймээс гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааг тойрсон яриа маш бага байдаг бөгөөд гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны системчилсэн үнэлгээ маш бага байдаг (Mazerolle & Roehl 1998). Гуравдугаарт, гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны гадуурхагдсан, залуу, сул дорой зорилтууд нь гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны үндсийг эсэргүүцэх магадлал багатай байдаг (White 1998). Эцэст нь, гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны зарчмуудыг зохицуулах байгууллагууд хар тамхины өндөр түвшний худалдаа, цагаан захтны гэмт хэрэг, залилан гэх мэт гудамжны бус гэмт хэргийг шийдвэрлэхэд ашигладаг. Гэхдээ бид эдгээр үйл ажиллагааг гуравдагч этгээдийн гэмт хэргийн хяналт гэж тодорхойлдог.

Эцсийн зорилтууд. Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны эцсийн зорилго нь гажуудсан зан үйлд оролцож буй хүмүүс юм. Онолын хувьд, гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны эцсийн зорилтууд нь гэр бүлийн хүчирхийлэл, цагаан захтны гэмт хэрэг, гудамжны гэмт хэрэг, хар тамхины наймаа зэрэг аливаа төрлийн гэмт хэргийн шинж чанартай хүмүүсийг багтааж болно. Гэвч бодит байдал дээр гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны эцсийн зорилго нь ихэвчлэн эмзэг, сул дорой болон/эсвэл гадуурхагдсан гэмт хэрэгтнүүд байдаг. Залуу хүмүүс (Цагаан 1998), гэмт бүлэглэлийн гишүүд, хар тамхины наймаачид (Ногоон 1996), сүйтгэгчид, жижиг гэмт хэрэгтнүүд гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны эцсийн бай болдог.¹⁴

Ойролцоох зорилтууд ба гуравдагч этгээдүүд

Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааг тодорхойлох гол шинж чанар нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, хянах зорилгоор цагдаагийн байгууллага ашигладаг гуравдагч этгээд (эсвэл гуравдагч нэгдэл) байгаа явдал юм. Боломжит гуравдагч этгээдийн АИС судалгаа, төрийн бодлогын цуврал жагсаалт нь өргөн цар хүрээтэй бөгөөд үл хөдлөх хөрөнгийн эзэд, эцэг эх, баарны эзэд, дэлгүүрийн эзэд, орон нутгийн болон муж улсын засгийн газар, даатгалын компаниуд, бизнес эрхлэгчид, байцаагч нар, хувийн хамгаалалтын ажилтнуудыг багтааж болно.

Үнэн хэрэгтээ цагдаагийн байгууллагаас гэмт хэргийг хянах, урьдчилан сэргийлэхэд ямар нэгэн үүрэг гүйцэтгэх үүрэг хүлээсэн аливаа хүн, аж ахуйн нэгжийг гуравдагч этгээд эсвэл Буергер ба Мазеролле (1998) "ойролцоо зорилтууд" гэж нэрлэж болох бөгөөд Мазеролле болон Roehl (1998) нар "ачаа үүрэгчид" гэж нэрлэдэг. Эдгээр нь гэмт хэргийн үйл ажиллагаа өсөх, оршин тогтнох нөхцөлийг өөрчлөхөөр хүлээгдэж буй зарим төрлийн үйл ажиллагааг эхлүүлэх ачааг үүрдэг, цагдаагийн албадлагын дагуу ажилладаг хүмүүс эсвэл байгууллагууд юм.¹⁵

Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн байгууллагын ойрын зорилтууд нь гэмт хэргийн асуудлыг хянахад хэрэгтэй хөшүүрэг гэж цагдаагийн байгууллагаас тодорхойлсон сонирхогч талууд эсвэл зохицуулагчид байдаг. Үнэн хэрэгтээ, гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үүрэг хурдан өөрчлөгдөж

¹³ Buerger & Mazerolle 1998; Roach, Anleu, Mazerolle & Presser 2000

¹⁴ <https://www.crimesolutions.gov/PracticeDetails.aspx?ID=11>

¹⁵ <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=950adec21b1beaa2e2754401a7ad0d42a4561e72>

болно, тэдгээр нь нөхцөл байдлаас шалтгаалан харилцан адилгүй, заримдаа харилцан хамааралтай, тулгарч буй асуудалд өвөрмөц шинж чанартай байдаг.

Үнэн хэрэгтээ, нэг контекст дэх гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны ойрын зорилтууд нь өөр нэг нөхцөлд гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны эцсийн зорилт болж магадгүй юм. Түүгээр ч зогсохгүй нэг нөхцөл байдалд хамтран ажилладаг цагдаагийн түншүүд өөр нэг нөхцөл байдалд дайсагнасан "түншүүд" болж болно.

Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны динамик шинж чанар нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагааны урсгал, эмх замбараагүй байдлыг ерөнхийд нь тусгах ёстой.

Хууль эрх зүйн үндэслэл. Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааг тодорхойлох өөр нэг онцлог нь гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэгтэй тэмцэх үүргийг гүйцэтгэхэд гуравдагч этгээдийг татан оролцуулах цагдаагийн албадлагын хүчин чармайлтыг тодорхойлогч эрх зүйн үндэслэлтэй байх ёстой. Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн байгууллагын хамгийн нийтлэг хууль тогтоомжийн үндэс нь орон нутгийн, муж улсын болон холбооны хууль тогтоомж (хотын захирамж, хотын дүрэм зэрэг), эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын дүрэм, барилгын нэгдсэн стандарт, хар тамхины хор хөнөөлийг бууруулах хууль, архи согтууруулах ундааны хэрэглээ зохицуулсан хууль, дүрэм, журамтай холбогдоно.¹⁶

Хуулийн үндэслэл нь гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэгтэй тэмцэхтэй шууд холбоотой байх албагүй юм байна. Учир нь гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагаа нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээрх зарим хууль тогтоомжийг (жишээлбэл, эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын дүрэм, барилгын нэгдсэн стандарт) ашигладагтай холбоотой юм байна.

Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны дийлэнх олонхийн хувьд цагдаад гуравдагч этгээдийн "хамтын ажиллагаа"-ыг олж авах албадлагын эрх мэдлийг олгодог хууль тогтоомжийн үндэс нь эрх шилжүүлсэн хууль тогтоомж, эрх зүйн эх сурвалжаас үүдэлтэй.

Хэрэгсэл ба техник. Цагдаагийн байгууллагад гуравдагч этгээдийг элсүүлж, ашигладаг үйл явцыг олон арван жишээгээр тайлбарлаж болно. Гуравдагч этгээдийг хамтран ажиллах хууль эрх зүйн үндэслэлтэй байгаа нөхцөлд цагдаагийн байгууллага гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд гуравдагч этгээдийг татан оролцуулахын тулд тасралтгүй үйл ажиллагаа явуулдаг.

Цагдаа гуравдагч этгээдэд хандаж, эелдгээр хамтран ажиллахыг хүсэх боломжтой. Цагдаа нар олон нийтийн гишүүд болон пүүс, компанийн эзэдтэй зөвлөлдөж, одоо байгаа гэмт хэргийн асуудлыг хянах, эсвэл ирээдүйд гэмт хэргийн асуудал үүсгэж болзошгүй нөхцөл байдлыг өөрчлөхөд нь туслах арга замуудын талаар ярилцаж болно. Цагдаа нар өөрсдөө ятгах чадвараа ухамсартайгаар ашиглаж болох ч гуравдагч этгээд нь хүсэлгүй оролцогч болох нь тогтоогдвол албадлагын өөр аргуудыг ашиглах нөхцөл үүсдэг байна. Үүний төгсгөлд цагдаа гуравдагч этгээдийг заналхийлэх эсвэл хамтран ажиллахад түлхэц болох үйлдлийг бодитоор эхлүүлэх замаар гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд нь оролцуулахыг албаддаг.

Хэрэгжүүлэх төрлүүд. Цагдаа нь асуудалд чиглэсэн цагдаа эсвэл нөхцөл байдлын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөрийн хүрээнд гуравдагч этгээдийн цагдаагийн ажиллагааг хэрэгжүүлэх зэрэг гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх олон янзын арга зам байдаг.

Асуудалд чиглэсэн цагдаа нь удирдлагын дэд бүтцээр хангадаг (Голдштейн 1990), гэмт хэргийн асуудлыг шийдвэрлэхэд алхам алхмаар ханддаг (Eck & Spelman 1987), нөхцөл байдлын гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх нь цагдаагийн байгууллагад гэмт хэрэг гарах боломжийг бууруулах олон санааг санал болгодог (Кларк 1992, 1995).¹⁷

¹⁶ https://assets.cambridge.org/97805215/35076/frontmatter/9780521535076_frontmatter.pdf

¹⁷ <https://espace.library.uq.edu.au/view/UQ:243393>

Гуравдагч этгээдийн цагдаагийн ажиллагааг цагдаагийн асуудал шийдвэрлэх эсвэл гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх хүчин чармайлтын нэг хэсэг болгон хэрэгжүүлэхэд гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны онол нь боломжуудыг хэрхэн хааж, асуудлыг шийдвэрлэх процедурын болон стратегийн үндэс суурийг бүрдүүлдэг.

Зарим улс оронд, тухайлбал 1998 оны Их Британийн Гэмт хэрэг, эмх замбараагүй байдлын тухай хуулийн дагуу гэмт хэрэг, эмх замбараагүй байдлыг бууруулах түншлэлүүд гэх мэт гуравдагч этгээдийн цагдаагийн үйл ажиллагааны хэлбэрийг засгийн газраас үүрэг болгож байгаа бөгөөд энэ нь цагдаа, орон нутгийн эрх баригчдаас гэмт хэргийн гаралтыг бууруулах стратегийг боловсруулж, хэрэгжүүлэхэд хамтран ажиллахыг шаарддаг байна. (Loader 2000).

Цагдаагийн гуравдагч этгээдийн цагдааг хэрэгжүүлэх өөр нэг арга бол гэмт хэргийн хяналтыг "гэрээ байгуулах" явдал юм. Ийм нөхцөлд цагдаа гуравдагч этгээдийг элсүүлж, гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажлыг эрт эхлүүлэх боломжтой. Гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл явцын зарим үе шатанд цагдаа нар "дөрөвдөгч этгээд"-тэй гэрээ байгуулж, нэг тал руугаа явж болно. Ийм нөхцөлд цагдаа нар гэмт хэрэгтэй тэмцэх үүргээ дөрөв дэх этгээдэд хүлээлгэн өгч, гэмт хэргийн хяналтын талбарыг дөрөв дэх этгээдэд хариуцуулж байна.¹⁸

Манай улсын хувьд цагдаагийн хэсгийн байцаагч, төлөөлөгч нь өөрсдийн хариуцсан нутаг дэвсгэрт үйл ажиллагаа явуулж байгаа аж ахуйн нэгж, байгууллагад санал, хүсэлт тавьж, тэдний санхүүгийн эх үүсвэрийг ашиглах замаар гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх ажлыг явуулдаг нь энэ аргад хамааруулж болох бөгөөд энэ чиглэлээр эрх зүйн зохицуулалтад дараах байдлаар тусгагдсан байна. Тухайлбал,

Гуравдагч этгээдэд тулгуурлах аргыг тусгасан хууль тогтоомж цөөнгүй байна. Тухайлбал, Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 64-66 дугаар зүйл¹⁹, Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хуулийн 10.1²⁰, Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 5.1.7²¹, Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хуулийн 3.1²², Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай хуулийн 6.1²³ зүйл, заалтууд байна. Дээрх заалтууд нь гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагаанд иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагуудыг татан оролцуулах, үүрэг болгосон хэм хэмжээг тусгасан нь цагдаагийн байгууллагын зарим нэг үүргийг бусдаар гүйцэтгүүлэх эхлэл гэж үзэж болохоор байна.

Мөн Засгийн газрын 2020 оны 141 дүгээр тогтоолоор баталсан “Цагдаагийн байгууллагын хөгжлийн хөтөлбөр” /2020-2024 он/-ийн 3.2.1.4, 3.5.1.5, 3.5.1.7²⁴, ЦЕГ-ын даргын 2017 онд баталсан “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх журам /код 227/-ын 227.7а-5, “Хэвлэл мэдээллийн байгууллагатай харилцах журам” /код 242/-ын 242.1 заалтуудад тусгагджээ. Энэхүү зохицуулалтууд нь гуравдагч этгээдэд үүрэг болгосон зохицуулалт гэж үзэж байна.

Дүгнэлт. Гадаадын ихэнх улс орнууд гуравдагч этгээдэд тулгуурласан аргыг ашиглаж, цагдаагийн байгууллагын гүйцэтгэх зарим үүргийг гүйцэтгүүлдэг нь дээрх эрдэмтэн судлаачдын бичсэн бүтээлүүдээс харж болохоор байна. Гэхдээ дээрх аргыг зарим талаараа албадах замаар, нөгөө талаараа хууль тогтоомжид тусгах замаар үүрэг хүлээлгэж хэрэгжүүлдэг юм байна.

Өнөөдөр манай улсын хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж байгаа Цагдаагийн албаны тухай хууль болон бусад холбогдох хууль тогтоомжид цагдаагийн байгууллагын хуулиар хүлээсэн үүргийг гуравдагч этгээдэд хүлээлгэн гүйцэтгүүлэхтэй холбоотой шууд заасан эрх зүйн зохицуулалт байхгүй байна. Харин хамтран ажиллах замаар гуравдагч этгээдэд тулгуурлах аргыг ашиглаж байгаа олон ажил, арга хэмжээ нэлээдгүй байна. Цаашид гуравдагч этгээдэд тулгуурлах аргыг ашиглан цагдаагийн байгууллагын гүйцэтгэх зарим үүргийг шилжүүлэх арга замыг эрэлхийлэх шаардлага тулгарч байна.

¹⁸ <https://www.crimesolutions.gov/PracticeDetails.aspx?ID=11>

¹⁹ Төрийн мэдээлэл. 2017. № 8. Цагдаагийн албаны тухай хууль

²⁰ Төрийн мэдээлэл. 2000. № 6. Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль

²¹ Төрийн мэдээлэл. 2019. № 42. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль

²² Төрийн мэдээлэл. 2004. № 23. Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хууль

²³ Төрийн мэдээлэл. 1998. № 3. Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай хууль

²⁴ <https://www.legalinfo.mn/annex/showPrint/11003>

Санал. Дээрх дүгнэлтийг үндэслэн дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Цагдаагийн байгууллагын гүйцэтгэх үүргүүдээс ямар аргыг гуравдагч этгээдэд тулгуурлан хэрэгжүүлж болох судалгааны ажлыг ДХИС-ийн Эрдэм шинжилгээний хүрээлэн, Цагдаагийн сургуулийн эрдэмтэн судлаачид болон ЦЕГ-ын Хуулийн хэлтэстэй хамтран зохион байгуулж явуулах

2. Цагдаагийн байгууллагын гүйцэтгэх зарим үүргийг тодорхой хугацаанд туршилтын журмаар гуравдагч этгээдэд хариуцуулан гүйцэтгүүлж үзэх. Тухайлбал, хорих ял эдлээд суллагдсан этгээдэд тавих захиргааны хяналтын үүргийг төрийн бус байгууллагад хүлээлгэх, холбогдох зардлыг Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх сангаас гаргах замаар зохион байгуулах.

3. Цагдаагийн албаны тухай хуулинд гуравдагч этгээдэд тулгуурлах аргыг ашиглах зарим үүргийг төрийн бус байгууллагад хүлээлгэхтэй холбоотой зүйл заалтуудыг тодорхой тусгаж өгөх.

Ашигласан материал

Монгол Улсын хууль тогтоомж:

1. Архидан согтуурахтай тэмцэх тухай хууль
2. Цагдаагийн албаны тухай хууль
3. Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль
4. Мал хулгайлах гэмт хэрэгтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх тухай хууль
5. Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай хууль

Сонин сэтгүүл:

6. Төрийн мэдээлэл. 1998. № 3
7. Төрийн мэдээлэл. 2000. № 6
8. Төрийн мэдээлэл. 2004. № 23
9. Төрийн мэдээлэл. 2017. № 8
10. Төрийн мэдээлэл. 2019. № 42

Цахим эх сурвалж:

11. <https://citeseerx.ist.psu>
12. <https://www.crimesolutions.gov>
13. <https://citeseerx.ist.psu.edu>
14. <https://espace.library.uq.edu.au>
15. <https://assets.cambridge.org>
16. <https://www.crimesolutions.gov>
17. <https://www.legalinfo.mn>